

Комунальний заклад Львівської обласної ради

«Львівська обласна універсальна
наукова бібліотека»

ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ ЛЬВОВА

*Ольга БАСАРАБ. Любов ГАЙОВСЬКА
Софія ГАЛЕЧКО. Євгенія ЯРОШИНСЬКА*

Посібник

Львів – 2020

УДК 025.12(477.83-25)ЛОУНБ

Ж 66

Жіноче обличчя Львова. Ольга Басараб. Любов Гайовська. Софія Галечко. Євгенія Ярошинська [Текст] : посібник / упоряд. Г. Москвич; ред. Д. Дигас; наук. ред. І. Лешнівська; ЛОУНБ. – Львів, 2020. – 24 с.

Упорядник *Г. Москвич*

Редактор *Д. Дигас*

Науковий редактор *І. Лешнівська*

Комп'ютерний набір, верстка, макетування *Н. Бала*

Обкладинка *С. Дикий*

Авторський колектив: Н. Бала, І. Лемик, М. Москва, Г. Москвич,

Видання здійснене в рамках проєкту «Жіночі імена у вулицях Львова» громадських організацій «Жіночий вибір України», «Центр „Жіночі перспективи”».

© ЛОУНБ, 2020

© ВУ, 2020

ЗАМУЧЕНА ЗА УКРАЇНУ.

Ольга БАСАРАБ

Ольга Басараб (Левицька) народилася 1 вересня 1889 року в селі Підгороддя на Рогатинщині (нині – Івано-Франківська область) в родині відомого громадського діяча о. Михайла Левицького. Своє навчання вона розпочала у приватному пансіоні для дівчат у Вайсвассері (Сілезія), продовжила у Перемишлі (1902 р.), відвідуючи ліцей Українського інституту для дівчат, директор якого Марія Примів виховувала свідомих патріоток.

Безхмарне дитинство для Ольги закінчилось досить рано: у 12 років дівчина втратила батька, слідом за ним – діда і маму. Тому, щоб заробити собі на життя і оплатити навчання в ліцеї, вона змушена була працювати: з 14 років читала лекції. Вона була однією з найкращих учениць, активно зарекомендувала себе на громадській ниві: за настановою директорки вела бібліотеку, була співредактором шкільного журналу, організовувала різні гуртки, у тому числі й таємний, де читали заборонену літературу. У цей час вона захоплювалась художньою і світською літературою, мріяла про університет, вивчала латинську і грецьку мови, читала Горація і Гомера в оригіналах.

Закінчивши у 1909 році ліцей, Ольга Басараб разом з Марією Бачинською (майбутньою Донцовою) та Стефанією Савицькою стала слухачкою однорічних торговельних курсів, які діяли при Віденській торговій академії. Вони були першими українськими дівчатами, які приїхали опанувати вищі торговельно-економічні науки.

У Відні Ольга енергійно працювала в товаристві українських студентів «Січ», членами якого були Дмитро Донцов і Євген Коновалець. Вона жила дуже скромно, проте останні гроші віддавала на квитки у музеї, театри, зокрема, у славетну Віденську оперу, на екскурсії містом, його околицями, навіть побувала в Альпах. Після закінчення курсів О. Басараб повернулась до Галичини. Спочатку учителювала в торговельній школі в Тернополі, пізніше влаштувалась бухгалтером у Земельному банку у Львові. Знаходила час на впорядкування бібліотеки в «Жіночій громаді», на ведення курсів грамоти в «Просвіті», на руханку в «Соколі», займалася самоосвітою.

У 1913 році, коли почали створюватися перші жіночі відділи при організаціях Українських січових стрільців, Ольга разом з Оленою Степанів та Софією Галечко стала активною учасницею цього нового руху, опановувала військову і санітарну служби. Саме тоді вона познайомилася зі студентом Львівської політехніки Дмитром Басарабом. Якийсь час він був головою товариства «Основи», редактором і видавцем часопису «Відгуки», очолював молодь, яка вважала збройну боротьбу основним шляхом до незалежності України. Дружба між Ольгою і Дмитром переросла в кохання і невдовзі вони одружилися. Обстріл форту Мальборжет влітку 1915 року, де проходив службу Дмитро Басараб, закінчився для нього фатально: він загинув. Його посмертно було нагороджено Хрестом за заслуги III класу з військовим орденом.

Ще за життя чоловіка Ольга Басараб увійшла до Українського жіночого комітету допомоги пораненим жовнірам. Вона весь час проводила серед учнів, яких мала більше сотні: організовувала навчання грамоті, самоосвітні курси, доповіді та концерти. При комітеті створила читальню і бібліотеку. Тоді ж працювала і в Комітеті з надання допомоги цивільному населенню, яке проживало на зруйнованих війною землях. *«З якою дбайливістю і любов'ю, – писала громадська діячка Олена Залізник, – встановлювала вона контакт з тими жертвами війни, вела листування, висилала грошеві допомоги й посилки».* За її працю міжнародний Червоний Хрест відзначив Ольгу Басараб почесною срібною медаллю.

Після розпаду Австро-Угорщини віденські залізниці були переповнені військовиками, особливо з італійського фронту, які масово поверталися додому. Серед них було багато українців, яких дорогою переймали поляки і примусово відправляли до армії Галлера. Створення військових відділів й організацію відправки українських військовиків до Української галицької армії взяла на себе Ольга Басараб. Після закінчення війни вона стала членом управи Українського жіночого союзу, займалась культурно-освітньою роботою, брала активну участь у роботі української секції Ліги миру і свободи, доносячи до світової громадськості інформацію про штучний голод у Великій Україні, про нехтування там прав людини.

Кожну мить жінка віддавала людям свою доброту, знання і досвід: працювала в організаційній комісії, вела курси для неграмотних дорослих, організовувала допомогу дітям бідних емігрантів, відкрила українську школу, проводила дитячі вистави до свята св. Миколая, поставила оперу «Коза-Дереза», заснувала шкільний комітет, до роботи якого зуміла залучити представників робітничих товариств.

У 1918 році вона знайшла можливість побувати у Стокгольмі: побачила безжурну країну із стриманою північною природою, відвідала етнографічний музей просто неба, зацікавилася народним мистецтвом, відшукала у шведських вишивках гуцульські мотиви. Ольга Басараб любила літературу, мистецтво, відвідувала художні виставки. У післявоєнні роки у Відні брала участь у дискусіях на літературних вечорах. У 1919 році Ольга Басараб на запрошення ЗУНР працювала в посольстві у Відні, спочатку як службовець, а потім як радник. У 1920 році стала секретаркою Українського посольства у Фінляндії. Вона багато подорожувала Європою, виконувала не лише офіційні місії, а й збирала цінну розвідувальну інформацію стратегічного та політичного характеру.

Коли у 1920 році, після Ризького мирного договору Польщі з Росією, завершився черговий поділ України між її сусідами і національно-визвольні змагання українців де-факто зазнали поразки,

необхідно було шукати принципово інших шляхів виборювання української незалежності.

На нараді українських старшин різних українських армій у Празі було засновано підпільну Українську військову організацію (УВО), яку очолив Євген Коновалець, а Ольга Басараб стала її зв'язковою.

Влітку 1923 року Ольга Басараб переїхала до Львова, де взяла активну участь у громадській діяльності: стала членом Союзу українок, опікувалася пластунами. Та головним її завданням було встановлення контактів з колишніми вояками, створення мережі місцевих осередків УВО. У Львові УВО керував полковник Андрій Мельник. *«Знала майже всі імена членів УВО, – писав у спогадах член УВО, в'язень процесу «басарабівців» Михайло Бажанський, – знала їхні псевда, гасла і мала матеріали для поширення між членами. До неї приходили всі розпорядки і накази».* Це була робота підпільна і таємна, про яку не знали ані рідні, ані найближчі друзі...

О шостій годині ранку 9 лютого 1924 р. до квартири, яку Олена винаймала разом зі Стефанією Савицькою на вул. Виспянського (нині – вул. Вишенського), увірвалася поліція. Під час обшуку з шафи з-під одягу випав пакунок з розвідувальними матеріалами про дислокацію військових частин польської армії. Обоє жінок заарештували, звинувативши у шпигунстві двічі: на користь веймарської Німеччини та більшовицької України. Їх ув'язнили в тюрму по вул. Яховича (нині – вул. Ак. Р. Кучера, тепер тут розташовано РВВС Шевченківського району), де Ольга Басараб провела три дні.

Поліціантів вабила перспектива виявити українську підпільну мережу. Тому допити були жорстокими: із застосуванням тортур. Два останні відбулися 12 лютого в передобідній час і від 21.00 до 03.00. Уранці Ольгу знайшли повішеною на вишитому рушнику на ґратах вікна камери. Але ґрати в'язниці були надто високими для її зросту (152 см), та їй вартовий сказав, що після допиту вона не могла йти самотійно і її до камери несли, замотану в мокре рядно. Тому це не могло бути самогубством, це було вбивство.

Завдяки агентам УВО у цій в'язниці не вдалося приховати факту смерті Ольги Басараб. Маніпуляції поліції спричинили масове

обурення. Кампанію протесту розпочав Союз українок 20 лютого, акцію продовжили інші українські товариства Львова, Галичини й осередків еміграції. Голова українського клубу в сеймі Республіки Польща Сергій Хруцький виступив з інтерпеляцією – депутатським запитом. Єврейський клуб узагалі вимагав створити спеціальну депутатську комісію для вивчення умов утримання в'язнів у тюрмах. Польська влада змушена була розпочати слідство.

Адвокат родини загиблої Степан Шухевич добився ексгумації тіла Ольги Басараб. Серед лікарів, які проводили розтин, був єдиний українець – доктор Мар'ян Панчишин. Відтак 26 лютого загиблу перепоховали на Янівському цвинтарі при центральній алеї за участі кількох тисяч львів'ян і кількох сот поліцейських. Очолили похоронну процесію десять священників. Домовину з тілом несли студенти. Після похорону відбулася масова демонстрація. Але слідство у справі загибелі Ольги Басараб невдовзі припинили «за відсутністю складу злочину».

Надія БАЛА,
бібліотекар відділу україніки

У Личаківському районі Львова вулицю Зелену з вулицею Генерала Тарнавського з'єднує вулиця Ольги Басараб, яка отримала свою назву у 1992 році. На початку ж ХХ століття вона мала назву Стальмаха на честь польського громадського діяча Павла Стальмаха, а у 1945 році була перейменована на Брюсова, на честь російського поета Валерія Брюсова. На вулиці – будинки у стилі польського конструктивізму 1930-х років та радянського конструктивізму 1960-1970-х років. У будинку № 1 у 1930-х роках був гуртожиток зооветеринарного інституту, т. з. Дім студентів ветеринарії. Будинок № 3 зведений у 1972 році. У будинку № 4 за польських часів функціонувала змішана гімназія св. Софії та Академічний дім (гуртожиток) фундації Германа. Нині там розташована середня школа № 49, яка входить до складу інноваційно-навчально-науково-виробничого комплексу «Школа – Коледж – Університет – Підприємство», створеного при Національному університеті «Львівська політехніка».

ЛІТЕРАТУРА

Погребенник Ф. Басараб Ольга [Текст] / Ф. Погребенник, О. Стасюк // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2003. – Т. 2. – С. 291.

Стасюк О. Басараб Ольга [Текст] / О. Стасюк // Енциклопедія історії України. – Київ, 2003. – Т. 1. – С. 199.

* * *

Бежук О. Ольга Басарабова з Левицьких: життя і чин [Текст] : монографія / О. Бежук; Львів. нац. ун-т ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, Канадський ін-т укр. студій. – Львів, 2017. – 476 с.

Бежук О. Участь Ольги Левицької-Басараб у роботі диппредставництв ЗУНР та УНР [Текст] / О. Бежук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2009. – Вип. 18: Західно-Українська Народна Республіка: до 90-річчя утворення. – С. 490-495.

Купчик Л. Символ незламності. Ольга Басараб (1.09.1889-12.02.1924) [Текст] / Л. Купчик // Дороговкази для українців / Л. Купчик. – Жовква, 2013. – С. 166-173.

Луговий Ол. Ольга Басараб [Текст] / Ол. Луговий // Визначне жіноцтво України / Ол. Луговий. – Київ, 1994. – С. 301-302.

Лялька Я. Ольга Басараб та її доба [Текст] : документи, матеріали, спогади, біографічні нариси / Я. Лялька. – Львів: Галицька видавн. спілка, 2007. – 1248 с.: іл. – (Серія «Літопис нескореної України»; кн. 5).

Ольга Басараб: героїня України. Будівництво пам'ятника у м. Бурштині [Текст] : хронологія подій / ред. М. Ткачівський. – Бурштин, [2009]. – 48 с.

Чопик Г. Українська розвідниця Ольга Басараб [Текст] / Г. Чопик. – Львів, 2005. – 32 с.

* * *

Жінка, яка сформувала сама себе... [Текст] : вебліогр. список літератури з нагоди 125-річчя від дня народж. Ольги Басараб / упоряд. Л. Рудик; ред. С. Стадник; наук. ред. І. Лешнівська; ЛОУНБ. – Львів: Ліга-Прес, 2014. – 10 с.

* * *

Лемко І. 1243 вулиці Львова (1939-2009) [Текст] / І. Лемко, В. Михалик, Г. Бегляров. – Львів, 2009. – 528 с. – Із змісту: [Про вулицю О. Басараб]. – С. 256.

«Я ВІДПОВІДАЮ ЗА ВСЕ». *Любов ГАЙОВСЬКА*

У роки Другої світової війни українські жінки мужньо ставали поруч з чоловіками, твердо протистояли ударам ворогів, своєю відвагою надихали на подвиги чоловіків, оберігали їх від зневіри, були розвідницями, зв'язковими, пропагандистками, рядовими бійцями. Одна з них – Любов Гайовська. Вона народилася 9 травня 1923 року у селі Зарваниця Тербовлянського повіту на Тернопільщині в українській національно свідомій родині:

батько – священник о. Онуфрій, який після закінчення права та теології тривалий час працював бібліотекарем при соборі Св. Юра у Львові, мати була племінницею о. Августина Волошина. Крім Люби сім'я виховувала ще чотирьох дітей: Ярослава, Богдана, Марту і Володимира, троє з них – Богдан, Люба і Володимир – згодом стали у лави борців за волю і незалежність України. Любов Гайовська закінчила Другу українську гімназію у Львові, потім працювала в Романівському лісництві.

Членом ОУН Любов Гайовська стала в 1938 році. В 1942 році пішла у підпілля: ледве втекла від гестапівських облавників, які її розшукували. Відтоді для неї почалося повне небезпек життя.

Важливе місце в діяльності УПА посідала пропаганда і агітація. Маючи нахил до журналістики, Любов Гайовська пішла працювати у референтуру пропаганди. З 1945 року вона діяла під псевдонімом «Рута». Крім того її знали як «Надю», «Олю», «У. Леви». У 1946 році вона стала заступницею референта Львівського окружного проводу ОУН. Після загибелі у 1951 році Петра Федуна очолила бюро

інформації ОУН: писала звернення до народу, вітала людей з релігійними та державними українськими святами тощо (повстанські підпільні видання були чи не єдиним джерелом правдивої інформації як для бійців УПА, так і для місцевого населення і користувалися великою популярністю). Після арешту 25 січня 1952 року останнього крайового провідника ОУН Львівщини Євгена Пришляка вона фактично виконувала його обов'язки, координуючи діяльність всього підпілля.

Чекісти докладали багато зусиль, щоб знищити останній рупор свободи УПА. У зв'язку з цим з Москви у Київ у 1953 році приїжджав секретар КДБ СРСР генерал Серов, а перший секретар КПУ Кириченко на зборах особового складу у клубі НКВС з люттю кричав: «Что эту бабу, ну как ее там, Руту, поймать не можете, так ликвидируйте!». У 1947 році на Великдень група повстанців, серед яких була Рута, в селі Ілеві вступила в кривавий бій з енкаведистами. У тому бою полягло дев'ять підпільників, її поранили, але схопити не змогли. Месниця довго лікувалася від ран у кривівці в Малій Горожанці, їй допомагали сільські дівчата Марія Оприск, Дарія Федак, Віра Бабійчак.

Люба Гайовська загинула взимку 1954 року після Йордана. 24 січня у селі Березівці біля Скнилова вона, оточена енкаведистами, спалювала документи, можливо, і свої оповідання. Місце її перебування в підпільній квартирі зв'язкової Ірини Забузької виказав зрадник. Кадебісти прийшли на Львівську кондитерську фабрику, де працювала дівчина, забрали її і змусили вести до свого дому. Прийшовши, Ірина відімкнула двері, миттю увійшла всередину, зачинила їх на засув. Чекістів у хату не пустила і попередила Руту та охоронця Мирона Міклаша (псевдо «Степан») зі Солонки про оточення. Вони вирішили не здаватися живими: з будинку донісся спів «Ще не вмерла України ні слава ні воля...» і... постріли, які обірвали їхні життя...

Любов Гайовська була талановитою письменницею і публіцисткою, використовувала псевдонім «Ольга Ілинська», який, вочевидь, походить від назви села Ілів, де у лісових масивах діяла

друкарня Львівського крайового проводу, кураторкою якого у 1948-1953 рр. була авторка. Вона написала оповідання «Подвійною зброєю», «Шофер», «Посів», «Облава», «Стріча». Кілька з них вміщені у збірці «3 роки 1950-х». У виданій в Лондоні 1959 року книзі «Люди підпілля» є її твори «Тінь», «В непевності», «Облава», «Зустріч», «Посів». У 1952 році вона впорядкувала видання «Збірка споминів із повстанського життя».

Оповідання мають, крім художньої, ще й документальну цінність, зокрема оповідання «Подвійною зброєю» про рейд повстанців на Наддніпрянщину у 1944 році під проводом члена крайового військового штабу Січеславщини, керівника групи «Південь» Богдана Гайовського, її брата (псевдо «Ір», «Капітан Ірв»).

Лейтмотивом творчості Л. Гайовської була тема соборності, єднання східних і західних українців. В оповіданні «Подвійною зброєю» є сильний епізод: після того, як повстанці двічі розгромили енкаведистів, у бій проти них кидають червоноармійців, знятих просто з вагонів, однак замість бою відбулося братання...

Широкому загалу ім'я Любові Гайовської стало відомо завдяки п'єсі «Стріла з Божого лука», що ввійшла до збірки драматичних поем «Атентат», Богдана Стельмаха, у якій поет увіковічнив ім'я безстрашної месниці. Прем'єра вистави відбулася в селі Шоломия, на сцені Народного дому, ініціатором побудови якого був батько Л. Гайовської отець Онуфрій. Б. Стельмах розповів, що до написання твору його спонукали спогади колишнього енкаведиста офіцера Саннікова про діяльність НКВС на теренах Західної України та описаний зайдом епізод про героїчну підпільницю Руту, яка «в центрі Львова двічі отбивалась гранатами».

***Галина МОСКОВИЧ,
бібліотекар відділу україніки***

У мальовничому селі Білогорці у 1984 році з'явилася вулиця Новоповітряна бічна, яка у 1992 році отримала назву Г. Чупринки на честь головнокомандувача УПА Романа Шухевича. Коли Білогорща адміністративно стала частиною Львова (Залізничний район), виникла необхідність перейменувати цю вулицю, адже така назва вже була у місті. Ухвалою міськради у 2001 році вулицю назвали на честь Любові Гайовської-Рути. Вулиця Гайовської забудована приватними одноповерховими будинками 1930-60-х років і новими індивідуальними новобудовами. Тут є місце, де можна чудово відпочити на свіжому повітрі, залишаючись у місті: будинок під номером 22 – відпочинковий комплекс.

ЛІТЕРАТУРА

З років 1950-х [Текст] / Ольга Ілинська [Л. Гайовська] // Люди підпілля: зб. нарисів, оповідань і спогадів / [упоряд. Л. Польовий]. – Лондон, 1958. – С. 27-96. – Зміст: Вибір; Тінь; В непевності; Облава; Зустріч; Посів.

* * *

Літопис УПА [Текст]. Т.27. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА 1949-1956, кн. 3 / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського [та ін.]; упоряд. М. Романюк. – Київ: Літопис УПА, 2017. – [733] с. – Зі змісту: [Про Любов Гайовську]. – С. 448, 455, 538.

Мороз В. Зиновій Тершаковець-«Федір» [Текст] / В. Мороз; відп. ред. П. Потічний. – Львів: Літопис УПА, 2011. – 126 с. – (Серія «Події і люди»; кн. 12). – Зі змісту: [Про Любов Гайовську]. – С. 32, 34, 75.

Онишко Л. «Нам сонце всміхалось крізь ржавії ґрати...». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі [Текст] : монографія / Л. Онишко. – Львів: Літопис УПА, 2007. – 912 с. – (Серія «Літопис Української Повстанської Армії»; т. 8). – Зі змісту: [Про Любов Гайовську]. – С. 30.

Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943-49 [Текст] / П. Содоль. – Нью-Йорк: Пролог, 1994. – 199 с. – Зі змісту: [Про Любов Гайовську]. – С. 70-71.

УКРАЇНСЬКА АМАЗОНКА. ХОРУНЖА УСС *Софія ГАЛЕЧКО*

«...Нарід такий, як наш, що бореться на всіх полях о право життя, мусить все бути на чатах, бо не знає ні дня, ні години, коли столітній ворог змірється завдати йому послідній удар...»

З відозви Жіночого організаційного комітету
(Львів, грудень 1912 р.)

Історія Софії Галечко – це історія жінки, яка випередила свій час. Щоб стати першою жінкою з військовим званням хорунжої під час Першої світової війни, їй довелося подолати чимало перешкод, бо в той час кар'єра у війську була відкрита лише для чоловіків.

У Галичині діяло безліч громадських та молодіжних груп, товариств, котрі ставили на перше місце ідеї культурного й політичного відродження України. У цьому середовищі і формувалася Софія Галечко.

Вона народилася 3 травня 1891 року в Новому Сончі (Лемківщина, нині – Польща) у польсько-українській сім'ї. Хоча батьківський дім «ведений був по-польськи», під впливом оточення, викладачів гімназії Софія зробила свій вибір на користь України. У Граці (Австрія), куди вона вступила на філософські студії, вона українізувалася ще більше, стала членкинею товариства «Січ».

По неділях і у свята кожен студент йшов у народ: до робітничого товариства «Поступ», «Робітничої родини» – для проведення вечорів, виголошення рефератів з обов'язковими дискусіями потому. Українське студентство одноголосно обрало Галечко представницею слов'янського Товариства «Allgemeiner Krankenverein» (Загальна медична асоціація) у Граці. Дівчина була учасницею гуртка «Рідна школа», «Взаїмна поміч», ініціаторкою дискусійних вечорів філософсько-літературного характеру. Крім того, за свідченнями Миколи Угрин-Безгрішного, Софія при університеті заснувала крамницю з канцелярським приладдям та гуцульськими виробами, завоювавши популярність «між чужими і своїми».

Значний вплив на Галечко справила класична філософія Канта, Фіхте, Шеллінга, Гегеля. У творах цих філософів людина розглядається як етична істота, скерована на творчу активність, прагнення свободи, жертвовність заради спільноти. *«Перемогу здобувають не сила рук і не досконалість зброї, а сила духу... Шляхетна людина має бути готова навіть померти, щоб порятувати націю, щоб нація жила і вона сама прожила в ній те єдине життя, яке їй хотілося прожити».*

Перша світова війна стала поштовхом до формування модерної української нації: молоді люди були готові не лише воювати заради ідеї державності, а й віддати за неї життя.

Софія Галечко відвідувала санітарні курси Червоного Хреста, згодом зголосилася до бойової управи у Відні, де проходила військовий вишкіл. При першій зустрічі з Оленою Степанівною

Софія сказала: *«Пірвав мене стрілецький рух! Якщо Вас приймуть, то і я стану стрільцем. Нам треба діяти спільно!»*.

Матір не зрозуміла її патріотичного поривання, інші все списували на популярні в той час гасла фемінізму: *«Се бажання показатися рівними мужчинам – навіть у війні... зродилося під впливом емансипаційної літератури»*.

До легіону УСС Софія Галечко вступила 2 вересня 1914 року як і решта підданих Австро-Угорщини, що не досягли призовного віку, серед яких були студенти університетів Львова, Граца, Відня, гімназисти та жінки. Через день новобранці на Привокзальній площі у Стрию склали присягу й відбули під Мукачів. Згодом санітарка Галечко написала: *«Вісім днів їзди поїздом, три дні голодівки... та приїзд до Горонди – а тепер тихі зітхання слабих у шпиталі. Мої мрії здійснилися – працюю для України, йду кувати кращу долю... Кинула я книжки, науку, старий, спокійний Грац, забула про рідню, про іспити й увесь світ... Крила вистрілили з рамен і лечу на стрічу сонцю золотому. Чи спалить воно мене, чи загреє своїм огнем?»*.

Спочатку Софія Галечко перебувала у складі 2-ї сотні 1-го куреня під командуванням Зенона Носковського. Вона пізнала важке фронтове життя, довела, що у виконанні службових обов'язків є амбітною і серйозною.

Згодом дівчина отримала звання підхорунжої та командира чоти, у серпні 1915 року – звання хорунжої. Її побратими сходились на думці, що між стрільцями вона нічим не вирізнялась, хіба *«невисоким ростом, прикметним обличчям і великою безпретензійністю»*. Проте у «Звіті воєнного кореспондента» австрієць Франц Мольнар захоплено акцентував саме на *«ясноволосій»* Галечко, котра силою ідеї, за яку боролася, мала над бійцями *«лагідну, але непоборну владу»* та не терпіла жодних потурань.

У важких боях 3-5 листопада 1915 року сотні УСС під командуванням Семена Горука та Зенона Носковського зуміли не

лише втримати власні позиції, захопити в полон противника, але й завдати армії Брусилова, що проривалася до Закарпаття, відчутних втрат. Після баталій в районі Тухолька-Гребенів командир 55-ї дивізії генерал Ігнацій Фляйшман прибув у легіон для вручення старшинам Зенону Носковському, Якову Струхманчуку, хорунжим Олені Степанівні та Софії Галечко перших бойових нагород – Медалі Хоробрості II класу.

Про воєнні будні на семикілометровому фронті від Семиківців до Соколова впродовж двох тижнів, драматичні пристосування й тактики виживання можна прочитати в записах Софії Галечко «Третя чета». Стрільчиня подає в них картину «старої війни» на річці Стрипа: помалу стріляє артилерія, відчутний брак амуніції, а поява трьох накладів патронів прирівнюється до найкращого обіду або скрині зі золотом. Але Хорунжа Галечко, попри наказ поручника відступити, намагається не здаватися, врятувати кожного бійця. Вона одночасно визначає місця для тридцяти угорських новобранців, котрі не завжди її розуміють, віддає накази телефоністу й відчайдушно борониться до останнього патрона, коли решта відступає. Та вона не боїться бою: *«Кулі як рій бджіл, що висипався у ясний сонячний день, брешуть кругом мене. Мені це чомусь байдуже... Тріскає шрапнеля. Хочеться мені сміятися, кепкувати з неї».*

Ганна Дмитерко, Софія Галечко та Ольга Басараб.

У чоті Софії Галечко було багато дівчат, котрі мали прекрасні мелодійні голоси, якими на високому рівні виконували такі пісні, як «Ой чого ж ти зажурився, стрільче молодий», «Чи є в світі краща зірка», «Ми йдемо в бій», «Готуй, мамо, зброю», «За рідний край», «Зажурились галичанки». Ці чарівні мелодії об'єднували і були ліками для народу.

У тих боях над річкою Стрипою перетнулися шляхи Софії Галечко і ще однієї січовички, Гандзі Дмитерко. Згодом добрих товаришок, як і решту усусусів, відправили у тил. Та перебування у тилу давалося важко – самотність і одноманітність тилового життя були особливо осоружні. За якийсь час дівчатам відмовили у поверненні на фронт. Хорунжа Галечко, вчорашня випускниця філософських студій, безпорадна перед патріархальним світом: «...я за 2 роки служби діждалася, що мене хочуть викинути як пса. За що маю так мучитися?». Їй, героїні Першої світової війни, чиї портрети друкували всі європейські видання, було відмовлено у вищому прояві свободи – виборі задля самої себе.

Листи Софії Галечко до товаришів по зброї, зокрема до полковника Романа Сушка, промовисто засвідчили глибоку незгоду усусусівки з нехтуванням права вибору жінок, в тому числі щодо військової кар'єри. «*Піду дуже радо яко стрілець-рядовик*», – писала вона. Врешті за клопотання полковника Сушка і вищого командування влітку 1916 року її відправили на передову.

Коротка відпустка влітку 1918 року в селі Пасічному (нині – Надвірнянський район Івано-Франківської області) закінчилася трагічно: 31 серпня Софія, досвідчена плавчиня, під час купання у ріці Бистриці потрапила у вир і не виплила... Її похорон відбувся з військовими почестями в урочищі Розтока. Це була колосальна втрата для цілої України. Пам'ять про цю легендарну постать жила в народі. Але лише 4 листопада 1990 року на могилі Софії Галечко спорудили пам'ятник: у кам'яній брилі вмістили бронзовий барельєф з її

зображенням у військовій формі, нагорі хрест, а внизу напис: «Хорунжа УСС Софія Галечко, 1891-1918. За Україну, за її волю, за честь, за славу, за народ».

*Мар'яна МОСКВА,
бібліотекар відділу україніки*

У Львові на Знесінні (Личаківський район), є вулиця імені славетної хорунжої Софії Галечко. Вона пролягає у північному напрямку від вулиці Милятинської і завершується глухим кутом. Вона виникла у середині ХХ століття. З 1950 року мала назву Милятинська бічна, у 1958 році була перейменована на Гудкову, сучасна назва – з 1991 року. Вулиця забудована одноповерховими конструктивістськими будинками 1930-60-х років, двоповерховими будинками барачного типу 1950-х років, одно- та двоповерховими сучасними особняками.

ЛІТЕРАТУРА

Третя чета [Текст] / Софія Галечко // За Україну, за її волю... / С. Галечко; упоряд. В. Бишовець. – Київ, 1994. – С. 180-184.

* * *

Галечко Софія [Текст] // Довідник з історії України / за заг. ред. І. Підкови. – Київ, 2002. – С. 141-142.

Романів Б. Галечко Софія [Текст] / Б. Романів // Енциклопедія сучасної України. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 326.

Черкас Б. Галечко Софія [Текст] / Б. Черкас // Енциклопедія історії України. – Київ, 2004. – Т. 2. – С. 26.

* * *

Лемко І. 1243 вулиці Львова (1939-2009) [Текст] / І. Лемко, В. Михалик, Г. Бегляров. – Львів, 2009. – 528 с. – Зі змісту: [Про вулицю С. Галечко]. – С. 144.

«Я СЕЙ НАРОД НІКОЛИ НЕ ПОКИНУ».

Євгенія ЯРОШИНСЬКА

*Яскрава квітко Буковини!
Землиці рідної держись –
Тут місце найсвятіше.
Цвіти же цвітом все своїм,
Та не зрікайся роду,
Яскрава квітко Буковини!
Землиці рідної держись –
Тут місце найсвятіше.
Цвіти же цвітом все своїм,
Та не зрікайся роду.*

Омелян ПОПОВИЧ

Євгенія Ярошинська народилася 18 жовтня 1868 року в селі Чунькові (нині – Заставнівський район Чернівецької області) в родині сільського вчителя народної школи. У 1874 р. родина переїхала до села Брідок. Хоча вдома панувала українська мова, освіту Євгенія здобула в німецькомовній шестикласній «школі вправ» у Чернівцях. Для продовження освіти бракувало коштів. Тому дівчина активно займалася самоосвітою: *«маючи велику охоту до науки, вчила-м ся дома далше, як історії, літератури, розумієсь німецької. При тім читала-м дуже багато, хочачи собі придбати вищу освіту».*

Під впливом історичних та літературних творів німецьких класиків Й. Гете, Ф. Шіллера, Г. Лессінга, Г. Гейне Ярошинська почала писати вірші й оповідання німецькою мовою. Її перша повість «Ein Frauenherz» («Жіноче серце») була надрукована у 1886 році у віденській газеті «Das Interessante Blatt» («Цікава газета»).

Національному пробудженню сприяла перша в Чернівцях україномовна газета «Буковина». Туди вона й подавала свої твори, фольклорні дослідження, там побачило світ її перше оповідання українською мовою «Уроєна слабість» (1886): *«В мені пробудилась національна самосвідомість, я сказала, що краще вже трудитись для свого народу, як для чужого. Хоть німецьке образованє відчужило мене від свого, то все-таки на дні серця тліла любов до мого народу, его мови і пісні»*. Того ж року в «Бібліотеці для молодіжи» було надруковано її оповідання «Милосердний пес». Також Євгенія Ярошинська упорядкувала збірник «Пісні буковинсько-руського народу з-над Дністра», куди ввійшло 150 пісень. А через 80 років, у 1972 році, під назвою «Народні пісні з-над Дністра у записах Євгенії Ярошинської» в Україні вийшов збірник вже на понад 450 пісень, які «вціліли» після радянської цензури. В «Илюстрованому календарі Товариства „Просвѣта” на рѣкъ переступный 1892» була надрукована етнографічна розвідка Є. Ярошинської «Весільні обичаї буковинсько-руського народу в наддністрянських околицях».

Наприкінці 1880-х років буковинка познайомилася з прихильниками радикального руху, який ширився серед студентської молоді Галичини, зокрема з М. Павликом. У листі до нього Є. Ярошинська писала: *«Я все була і буду найбільшою приятелькою мого народу. Будучи дочкою сільського учителя, я щодень маю спосібність сходитись з народом і студіювати его жите»*. Крім того, Є. Ярошинська обстоювала права жінок. Після знайомства з празькими жінками-патріотками і львівською феміністкою Наталією Кобринською розпочала активно виступати за право жінки отримувати гідну освіту, зокрема в університетах, бути вільною в сімейних обов'язках, безпретензійною в одязі. Вона брала участь в написанні й поданні петицій до австрійського парламенту із вимогою дотримання прав жінок. *«Ідея визволення жєницин єсть дуже великою і, як кожда новість, декотрим людям неприязною, но з часом*

пізнають всі, що під теперішніми суспільними обставинами годі жєницинам бути», – писала вона.

В органі Русько-української радикальної партії часописі «Народ» Євгенія Ярошинська друкувала свої статті «Дещо про буковинсько-руську інтелігенцію (допись із села)», «Ще про руську інтелігенцію та про нарид на Буковині (допись із села)», «Святкування Великодня в Брідку на Буковині», «Як ведеться нашим селянкам на Буковині, коло Вікна» та ін. У грудні 1891 року в чернівецькій газеті «Буковина» побачили світ «Спомини з подорожі до Праги», куди Ярошинська їздила на чеську промислову виставку. У 1893 році Наталія Кобринська розпочала власний видавничий проєкт під назвою «Жіноча бібліотека» та видала першу книгу – збірник «Наша доля» (Стрий, 1893), де серед інших було надруковано статтю Є. Ярошинської «Чого нам боятись?».

Того ж 1893 року Євгенія Ярошинська отримала посаду молодшої вчительки в селі Брідок. Після трирічної практики вона склала кваліфікаційний вчительський іспит для роботи в школах з німецькою та українською мовами викладання, після якого отримала посаду в школі у селі Раранче (нині – село Рідківці Новоселицького району Чернівецької області). Письменниця боролася за право дітей навчатися рідною мовою, виховувала в них любов до своєї землі, свого народу. Чимало зусиль доклала Є. Ярошинська, щоб у 1904 році організувати газету для вчителів «Промінь», яка виходила в м. Вашківці.

Хоч творча спадщина письменниці не надто велика – більш як три десятки оповідань, новел, «образків», дитячих казок, кілька повістей, – та є помітним набутком української літератури. Головна тема – народне життя та становище інтелігенції. Естетична вартість творів неоднакова. Прикметні ознаки прози Є. Ярошинської 90-х років – автентичність колізій із життя, ліризм, фольклорне спілкування («Проклятий млин», «Брати»). Морально-етичні конфлікти оповідання «Золоте серце», тло містечкового життя,

детективний компонент сюжету свідчать про належність письменниці до «школи» І. Франка. Суголосна розвитку українського письменства з реалістично-психологічним вирішенням теми інтелігенції повість «Понад Дністром» (1895). Тут зафіксовано народоловні поривання буковинської молоді, створено привабливі образи «нових людей». У повісті «Рожі а терне» в побутово-психологічному ключі виведено різні постаті священнослужителів. Серед творів малої прози вирізняється зворушлива гуманістична новела «Адресатка померла», що засвідчив демократизм авторки, композиційну вправність, лаконізм, виразність мови.

Центральним твором прозаїка, що утвердив її в письменстві і приніс популярність, є повість «Перекинчики», надрукована у 1903 році у Львові накладом Українсько-руської видавничої спілки. Замулення душ у родині протопопа Артемія, що денаціоналізувався задля користі; взаємини студента Костя з сиротою Анною, його зрада дівчини й рідної нації, потім повернення до неї – такі основні сюжетні вузли твору, що застерігає від зради рідного народу.

Оповідання для дітей Є. Ярошинської «Найбільший скарб», «Розумна Настуня» відтворюють тяжку долю юного пагіння простоліду. Не без успіху освоїла письменниця і жанр літературної казки («Королівство оводів», «Квіти» та ін.). Її твори охоче публікувалися у львівському ілюстрованому літературно-науковому журналі «Зоря», у віденській газеті «Руська правда», у часописі «Дзвінок», у газетах «Буковина», «Народ», «Батьківщина» та ін. Результати своїх досліджень та роздумів щодо виховання дівчат у буковинських сім'ях Ярошинська опублікувала в німецькомовному педагогічному журналі «Буковинська школа» (1904).

Та її життя, сповнене планів і надій, перервала смерть: 21 жовтня 1904 року у віці 36-ти років вона пішла з життя від перитоніту. Похована у родинному склепі на Руському кладовищі в Чернівцях.

*Ірина ЛЕМИК,
бібліотекар відділу україніки*

У Личаківському районі Львова вулицю Пасічну з вулицею Садівничою з'єднує вулиця Євгенії Ярошинської, яка отримала свою назву у 1991 році (з 1957 року вона називалася Радгоспна). У 50-ті роки ХХ століття забудована одно- і двоповерховими будинками барачного типу, двоповерховими спорудами у стилі конструктивізму; будинки максимально прості, без декорування. У 70-60-х роках минулого століття розпочалася дев'ятиповерхова житлова забудова.

ЛІТЕРАТУРА

Вибрані твори [Текст] / Євгенія Ярошинська; упоряд. А. Коржупова. – Київ, 1958. – 426 с. – Зміст: Адресатка померла; Перекинчики та ін.

Твори [Текст] / Євгенія Ярошинська; упоряд., авт. передм. Ф. Погребенник. – Київ, 1968. – 467 с. – Зміст: Спогади з подорожі до Праги; Ще про руську інтелігенцію та про нарід на Буковині (допис із села); Як ведеться нашим селянкам на Буковині, Коло вікна та ін.

* * *

Ярошинська Євгенія [Текст] // Енциклопедія українознавства / голов. ред. В. Кубійович. – Париж; Нью-Йорк, 1984. – Т. 10. – С. 3993.

* * *

Гнідан О. Євгенія Ярошинська [Текст] / О. Гнідан // Ми – в історії: зб. портретів укр. жінок у різних галузях / ред.: Г. Дацюк, Н. Самуляк. – Київ, 1998. – С. 22-41.

Передирій В. Ярошинська Євгенія Іванівна [Текст] / В. Передирій // Українська журналістика в іменах / за ред. М. Романюка. – Львів, 1998. – Вип. V. – С. 351-352.

Погребенник Ф. Ярошинська Євгенія [Текст] / Ф. Погребенник // Українська література у портретах і довідках. Давня література –

література ХІХ ст.: довідник / голов. ред. С. Головка. – Київ, 2000. – С. 351-352.

* * *

Бондарук І. Буковинська письменниця і публіцистка [Текст] / Ірина Бондарук // Жіночий світ. – 1979. – № 9. – С. 8-9.

Бурачинська Л. Одна з подвижниць [Текст] / Лідія Бурачинська // Наше життя. – 1968. – № 7. – С. 3.

Кисілевський В. Пам'яті Євгенії Ярошинської [Текст] / В. Кисілевський // Жіночий світ. – 1964. – № 11-12. – С. 6-7.

Коломієць В. Євгенія Ярошинська [Текст] / Володимир Коломієць // Дивослово. – 1994. – № 10-11. – С. 54-55.

Приходько І. Євгенія Ярошинська: перекинчики в контексті української реальності [Текст] / Інна Приходько // Березіль. – 2003. – № 11-12. – С. 178-183.

Тарнавська М. Євгенія Ярошинська: життя і творчість [Текст] / Марта Тарнавська // Сучасність. – 1976. – № 6. – С. 5-24; № 7-8. – С. 42-51.

Лемко І. 1243 вулиці Львова (1939-2009) [Текст] / І. Лемко, В. Михалик, Г. Бегляров. – Львів, 2009. – 528 с. – Зі змісту: *[Про вулицю Є. Ярошинської]*. – С. 238.